

*Бовсунівський П.В.**

РОЛЬ РЕСПУБЛІКИ СУДАН В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ АРАБСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЄГИПЕТ

Стаття присвячена двостороннім відносинам Арабської Республіки Єгипет та Республіки Судан. Автор розглядає історичні аспекти відносин між країнами, територіальні конфлікти, проблему розподілу вод Нілу у міждержавних відносинах, а також вплив зміни влади в Єгипті та проголошення незалежності Південним Суданом.

Ключові слова: Арабська Республіка Єгипет, Республіка Судан, трикутник Халаїб, води Нілу.

Статья посвящена двусторонним отношениям Арабской Республики Египет и Республики Судан. Автор рассматривает исторические аспекты отношений между странами, территориальные конфликты, проблему распределения вод Нила в межгосударственных отношениях, а так же влияние смены власти в Египте и провозглашения независимости Южным Суданом.

Ключевые слова: Арабская Республика Египет, Республика Судан, треугольник Халаиб, воды Нила.

The article covers bilateral relations of the Arab Republic of Egypt and Republic of the Sudan. The author considers historical aspects of relations between the countries, territorial conflicts, the issue of dividing of Nile waters in mutual relations and the impact of the change of power in Egypt and proclamation of the independence by South Sudan.

Key words: the Arab Republic of Egypt, Republic of the Sudan, Halaib triangle, Nile waters.

У єгипетських військово-політичних колах вже давно існує консенсус думок щодо Судану. Ще здавна єгиптяни знають, що той, хто контролює течію Нілу в Судані, неминуче домінуватиме над Єгиптом. Зокрема у XVIII столітті король Ефіопії направив наміснику Єгипту Мухаммаду Алі-паші лист з погрозами, в якому йшлося: «Засіб покарання єгиптян знаходиться в наших руках». Це змусило Мухаммада Алі-пашу в 1821 році направити свого сина Ізмаїла-пашу в похід для підкорення Південного Судану та встановлення контролю над витокami Нілу. Тому ключовим аспектом, який сьогодні визначає політику АРЕ щодо Північного й новоутвореного Південного Судану є води Нілу. Постулати подібного змісту й історичний досвід не могли не позначитися на формуванні єгипетської концепції національної безпеки та її економічної складової, де південному сусідові відводиться роль «стратегічного тилу».

* кандидат політичних наук, асистент кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ще з античних часів північна частина території сучасного Судану, відома як Нубія, знаходилася до VIII століття н.е. під владою древнього Єгипту. Згодом чорношкірі мусульманами Фуджа, створили на її території султанат Саннар що проіснував до кінця XVIII століття [1, с. 244]. У 1820 році він був захоплений Єгиптом і став провінцією – Єгипетським Суданом. Єгипетське панування продовжувалося близько 60 років. До кінця XIX століття в Єгипті все більше зростає вплив Великобританії. І тому в 1898 році Єгипет і Британія організували спільну операцію проти халіфа Судану і в 1899 році підписали угоду про спільне управління Суданом, котра була підтверджена в 1936 році.

Після Другої світової війни в Судані набрав сили національно-визвольний рух, тому в 1951 році Судан отримав право на повне самоврядування. Вже в листопаді 1952 року уряд Єгипту і суданські націоналісти уклали угоду, за якою Судан повинен був визначити свою долю шляхом проголошення незалежності Судану як від Англії, так і від Єгипту або будь-якої іншої держави, або шляхом об'єднання з Єгиптом, за умови, якщо цьому передуватиме встановлення в Судані режиму повного самоврядування. Через рік, у грудні 1953 року, Єгипет і Великобританія підписали угоду, яка передбачала ліквідацію англо-єгипетського кондомініуму і створення умов для самовизначення Судану. Був також встановлений трирічний перехідний період до отримання Суданом незалежності.

Ці угоди не залишали надій для такого бажаного для єгипетських націоналістами об'єднання двох країн. Каїр фактично був вимушений визнати право Судану на самовизначення і незалежність, хоча небажання Судану об'єднатися зі «старшим братом» викликало незадоволеність єгипетської верхівки. Проте Г. Насер розумів, що в Судані є значні політичні та релігійні сили, які виступають за повну незалежність, тому об'єднання є неможливим. Проявивши в цьому випадку реалізм, він погодився з вибором південного сусіда. Єгипетські війська були виведені з Судану, який 1956 року став незалежною державою.

З цього ж часу почала проводитися активна «суданізація» країни для зменшення єгипетського і британського впливів. У 1969 році в країні відбувся військовий переворот й до влади прийшов полковник (пізніше фельдмаршал) Джафар Мухаммад Німейрі, під управлінням якого країна знаходилася до 1986 року, аж поки після 18 років військового режиму відбулися вільні вибори. 30 червня 1989 року владу отримав полковник Омар Хасан аль-Башир, який і зараз є президентом, главою держави, головнокомандуючим збройними силами країни.

Всі єгипетські правителі, незалежно від їхніх політичних поглядів прагнули всіляко укріпити позиції Каїра в Судані, а за можливості досягти максимальної інтеграції двох країн, не виключаючи їхнього об'єднання в одну державу [2]. Судан, у свою чергу, з настороженістю ставився до цих задумів північного сусіда і всіляко відстоював свою самостійність. Проте при цьому як в Каїрі, так і в Хартумі завжди виразно розуміли і бачили тісну взаємозалежність двох країн, наявність у них великої кількості загальних завдань і проблем.

У цілому ж, від часу незалежності судансько-єгипетські відносини носили нерівний характер. У 1956 році Судан підтримав Єгипет під час Суецької кризи. В ході арабо-ізраїльської війни 1967 року Судан оголосив війну Ізраїлю і направив військові частини на допомогу Єгипту. Судан був однією з небагатьох країн арабського світу, хто не взяв участь у політичних та економічних санкціях проти офіційного Каїра після підписання ним в 1979 році мирного договору з Ізраїлем. Більш того, зацікавленість сторін розвивати тісні відносини в різних сферах призвела до підписання низки двосторонніх угод. У жовтні 1982 року Єгипет і Судан підписали «Хартію інтеграції», що передбачала тісну коорди-

націю у військово-політичній сфері [3], а в лютому 1987 року – «Хартію братерства», що надавала Судану рівноправну участь у спільних проектах економічного співробітництва і двосторонній торгівлі [4].

Суданська влада розраховувала на Єгипет у вирішенні своїх внутрішніх проблем, зокрема пропонуючи Каїру виступити посередником між офіційним Хартумом і бунтівниками на Півдні Судану, а вже на початку 90-х двосторонні відносини набули напруженого характеру. Каїр тоді звинувачував Хартум у наданні притулку екстремістським елементам, створенні на суданській території таборів для підготовки терористів і наданні їм зброї, вибухових речовин, організації політико-релігійних заходів для екстремістських організацій з арабських країн з метою тиску на їхню владу, у безпосередній участі суданських спецслужб і армії в підготовці бойовиків, у створенні в Судані підставних комерційних фірм, під виглядом яких діють екстремісти, а також у налагодженні каналів перекидання антиурядових елементів до сусідніх держав. До того ж причетність ісламістів, що пройшли підготовку на території Судану, до антиурядових виступів у Верхньому Єгипті навесні та влітку 1992 року була очевидною [5].

У Каїрі із заклопотаністю ставилися до розширення ірано-суданської співпраці на початку 90-х, а також до підтримки, що виявлялася хартумською владою алжирському ісламізму [6]. Ситуація ще більше загострилася після невдалого замаху на колишнього президента АРС Х. Мубарака в Аддис-Абебі в червні 1995 року, в причетності до якого Єгипет звинуватив суданську владу. В період 1995–2000 років між Єгиптом і Суданом були розірвані дипломатичні відносини.

Додаткову напруженість у двосторонні відносини внесло загострення територіальної суперечки про приналежність трикутника Халаїб (територія площею близько 18 тисяч кв. км з населенням до 20 тисяч осіб на узбережжі Червоного моря). Його приналежність не визначена резолюціями ООН. Кожна держава-член ООН визнає територіальну приналежність спірного району Єгипту або Судану залежно від визнання державного кордону 1899 або 1902 років відповідно [7]. На картах кінця XVIII століття спірні землі позначені як частина держави Нубія (територія сучасного Судану). З 20-х років XIX століття велика частина Судану, включаючи район Халаїба, опинилася під владою Єгипту. У 70-х роках XIX століття управління Суданом фактично перейшло під контроль Великобританії, проте на початку 80-х англійців витіснили з країни місцеві племена в ході повстання махдистів.

У 1898 році Великобританія і Єгипет розгромили махдистів і в 1899 році оголосили Судан своїм кондомініумом. Північний кордон країни був встановлений по 22-ій паралелі, Халаїб формально відійшов до Єгипту. У 1902 році Великобританія в односторонньому порядку змінила лінію кордону, передавши трикутник Судану. При цьому жодних договорів з Єгиптом не підписувалося, де де-факто знаходилася окупаційна британська армія, але який де-юре у той час вже був незалежною державою і визнавався такою і Великобританією. 12 листопада 1955 року Судан отримав незалежність.

Потрійна англо-франко-ізраїльська агресія проти Єгипту в жовтні 1956 р., створила загрозу і для Судану, поставила уряд Судану в складне становище. Але англійський уряд вимагав невтручання Судану в конфлікт, погрожуючи припинити купівлю його бавовни. У складній ситуації уряд Судану не розірвав відносин з Англією та Францією та не надав військової допомоги Єгипту.

Загострення у відносинах між обома державами відбулося у 1958 році напередодні парламентських виборів у Судані, уряд цієї країни включив до виборчих округів територію Єгипту (близько 10 тис. кв. км), а саме трикутник Халаїб. У Єгипті на 21 лютого було призначено плебісцит з приводу об'єднання Єгипту і Сирії. Уряд Гамалія Насера пропо-

нував уряду Судану різні варіанти мирного врегулювання: вирішення територіального спору після плебісциту в Єгипті і виборів в Судані, передача Судану території на південь від 21 градуса північної широти, тимчасово керованою Єгиптом і т.д. Але всі ці пропозиції були відкинуті суданською стороною.

17 лютого суданські війська вступили на єгипетську територію, а хартумська преса розпочала медійну кампанію на підтримку військової операції. Візит міністра закордонних справ Судану М. А. Махджуба до Каїра, де у нього відбулася розмова з міністром закордонних справ Єгипту З. Мохієддіном з приводу спірної території, не призвів до компромісного рішення. 20 лютого 1958 року Судан відкликав свого посла з Каїру і звернувся до Ліги арабських держав і ООН зі скаргою на Єгипет, звинувативши його в агресії.

Наприкінці лютого 1958 році президент Єгипту Гамаль Насер направив війська в район Халаїба, проте того ж місяця відкликав їх, віддавши трикутник в користування Судану. До 90-х років ХХ століття Єгипет не пред'являв претензій Судану, вважаючи його своїм стратегічним союзником, що підтримав Єгипет під час війни з Ізраїлем. У 1992 році Судан викликав різкий протест Єгипту, віддавши побережжя трикутника в концесію канадській нафтової компанії International Petroleum Corporation.

Того ж року відбулося збройне зіткнення між суданськими та єгипетськими прикордонниками. Останні на двох військових автомобілях атакували суданські прикордонні пости, внаслідок чого загинули двоє поліцейських і четверо отримали поранення. Президент Хосні Мубарак висловив співчуття і пообіцяв компенсацію. Тоді сторони домовилися не нагнітати обстановку. Проте протягом 1993–1994 років на кордоні час від часу відбувалися сутички, а в 1995 році Єгипет направив у регіон війська і взяв під свій контроль всі спірні території, за винятком міста Халаїба [8].

Саме на цей час припадає невдалий замах на президента Єгипту в ефіопській столиці, в котрому єгипетські спецслужби знайшли суданський слід, що ще більше напружило відносини між сусідами. Проте з розгортанням сепаратистських рухів на півдні Судану ні Каїр, ні Хартум не були зацікавлені в подальшій ескалації протистояння і, починаючи з 1997 року, напруженість між ними стала поступово знижуватися.

У 2000 році Судан вивів війська з Халаїбу, територія опинилася повністю під єгипетським контролем. Питання про приналежність району Халаїб так і не вирішене.

У серпні 2002 року президент Судану Омар аль-Башир повідомив пресі, що направив Раді Безпеки ООН звернення про перегляд приналежності територій, оскільки трикутник Халаїб є суданською територією. У 2004 році він продовжував вимагати від ООН визнати трикутник Халаїб частиною Судану. 14 жовтня 2006 року суданський уряд підписав мирну угоду зі Східним фронтом (угрупованням, що складається з арабських племен ар-Рашидійя і аль-Беджа), після чого останні заявили про визнання трикутника Халаїб суверенною частиною Судану, оскільки, на їхню думку, в Халаїбі проживають люди, пов'язані з Суданом етнічно й релігійно [9].

Перетинати судано-єгипетського кордону в районі трикутника категорично заборонено. Але в 2005 році Міністерство туризму Єгипту дозволило туристам, що відпочивають у Єгипті, екскурсії на трикутник, оскільки південно-східну частину трикутника, що володіє унікальним кліматом, Єгипет проголосив заповідником «Гори Ельба». Завдяки близькості до Червоного моря і перехопленням вологи північно-східних вітрів, кількість опадів в цій зоні значно вища, ніж в інших районах Єгипту. Флора заповідника представлена 458 видами рослин, що складає майже чверть рослин зареєстрованих в країні. Національний парк, проголошений Єгиптом в 1986 році, включає велику частину трикутника

Халаїб (за винятком його західного кута) і територію на північ, подібну за площею до парку. Не дивлячись на розбіжності, співпраця поступово налагоджується: на території трикутника знаходяться в обігу дві валюти і працюють мобільні оператори обох країн.

Новий етап у відносинах двох країн розпочався після повалення режиму Хосні Мубарака в Єгипті (11 лютого 2011 року) та проголошення незалежності Південного Судану (9 липня 2011 року). Так, через декілька тижнів після падіння режиму Хосні Мубарака, до Каїру прибув президент Судану Омар аль-Башир, в кінці березня 2011 року Хартум відвідав Прем'єр-міністр АРС Ісам Шараф. Єгипет і Судан домовилися разом реалізовувати новий проект в сфері продовольчої безпеки. Президент Республіки Судан зустрівся з главою Вищої ради збройних сил Єгипту Хусейном Тантаві і Прем'єр-міністром Ісамою Шарафом і генеральним секретарем Ліги арабських держав Амром Мусою. Він став другим керівником держави, який відвідав Єгипет після революції і відставки колишнього президента країни Хосні Мубарака.

Новий проект по забезпеченню продовольчої безпеки передбачає спільне вирощування пшениці на рівнині Аркін на півночі Судану. Єгипет буде забезпечувати цей район дешевою електроенергією, для чого має намір протягнути туди газову трубу. Крім того, під час візиту О. аль-Башира в Каїр сторони активізували угоду, яка закріплює право громадян Єгипту і Республіки Судан мати власність, жити, працювати і вільно переміщатися в обох країнах. Також вони домовилися координувати свою політику в питанні по розділу вод Нільського басейну [10].

Окрім економічних домовленостей АРС надає потужну політичну підтримку владі Судану. У Єгипті негативно і вкрай болісно розцінили вимогу головного прокурора Міжнародного кримінального суду Луїса Морено-Окампо видати ордер на арешт президента Судану Омара аль-Башира, якого він звинуватив у геноциді, злочинах проти людства і військових злочинах у західній провінції Дарфур, де з 2003 року продовжується кровопролитний конфлікт. Каїр розглядає рішення суду як безвідповідальний крок, що здатний ускладнити ситуацію у галузі безпеки та розхитати політичну стабільність в країні. Дії прокурора Міжнародного кримінального суду були розцінені як такі, що не відповідають інтересам встановлення миру і стабільності в Судані. Єгипет також пообіцяв задіяти свої дипломатичні можливості на міжнародній арені, щоб домогтися відстрочки судового переслідування президента Судану.

Ліга арабських держав, у якій позиції Єгипту традиційно сильні, виступила із заявою про неприпустимість арешту О. аль-Башира, необхідність поважати суверенітет Судану. На думку ЛАД, у разі пред'явлення президентові звинувачень у злочинах, мирному процесу в Судані загрожує небезпека, тому що це буде сприяти зміцненню позицій збройних формувань у різних частинах країни [11]. У самому ж Єгипті був створений Фронт на підтримку президента Судану – недержавна структура, готова стати на бік О. аль-Башира і протистояти спробам Міжнародного кримінального суду видати ордер на його арешт. Єгипетська громадськість, зокрема й найкращі єгипетські адвокати з колегиї адвокатів АРС, висловили солідарність з аль-Баширом і готовність запропонувати президентові Судану свій досвід, допомогу та юридичну підтримку. Захищаючи режим аль-Башира, Єгипет також прагне не підривати престиж арабського світу, не допустити ескалації внутрішньої напруженості в сусідній державі. У Каїрі, як і в інших арабських столицях, не бажають інтернаціоналізації суданського конфлікту і ведуть активну діяльність щодо врегулювання прикордонних конфліктів між обома Суданами. В останній час великого значення набула миротворча діяльність АРС, після захоплення південносуданськими війська району Хегліга. Візит міністра закордонних справ Єгипту Муххамада Каміл Амра до Хартуму й

Джуби в середині квітня 2012 року сприяє припиненню конфлікту, обмежує втручання інших сторін та сприяє зміцненню авторитету АРС як держави-посередника.

Єгипет здійснює активні дипломатичні зусилля, спрямовані на пом'якшення тиску на офіційний Хартум з боку міжнародної спільноти, перш за все, США та країн Західної Європи. У своїх зверненнях Каїр постійно закликає не вводити нові санкції проти Судану в зв'язку з проблемою Дарфура щоб не ставити цю країну під нову загрозу. У той же час Єгипет виступає за те, щоб світова спільнота зміцнювала діалог із суданським урядом для встановлення взаємодовіри.

Таким чином, єгипетсько-суданські відносини розвиваються не рівномірно, що пов'язано з наявністю територіальних суперечок (трикутник Халаїб) між обома країнами та надзвичайною чутливістю АРС до проблеми розподілу вод Нілу. Проте зважаючи на різку зміну влади в Єгипті та міжнародно-політичні наслідки проголошення незалежності Південного Судану, кримінальне переслідування президента Судану О. аль Башкира та потреба в координуванні переговорних позицій стосовно розподілу водних ресурсів в регіоні призвели до значного покращення двосторонніх відносин та активізації міжурядових контактів між обома країнами в другій половині 2011 на початку 2012 років.

Список використаних джерел

1. Ланда Р. Г. История арабских стран Азии / Р. Г. Ланда. – М.: Наука, 1988. – 637 с.
2. Панфиленко Э.Н. Некоторые аспекты суданско-египетских отношений / Э.Н. Панфиленко // Арабский мир в конце XX века. – М.: ИВ РАН – ИИИБВ, 1996. – С. 46-53.
3. Leaders of Egypt and Sudan Sign a Charter of Integration October 13, 1982 [Електронний ресурс] // The Middle East Journal website. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/pss/4327878>.
4. Egypt, Sudan Sign Brotherhood Charter // The Boston Globe. – 1987. – February 22.
5. Панфиленко Э. Н. Конфликтные ситуации в отношениях между Суданом и Египтом / Э. Н. Панфиленко // Арабские страны: проблемы социально-экономического и общественно-политического развития. – Вып.2. – М.: ИВ РАН – ИИИБВ, 1995. – С. 46-49.
6. Ibid.
7. Юрченко В. П. О ситуации в районе Красного моря [Електронний ресурс] / В. П. Юрченко // Вебсайт Института Ближнего Востока. – Режим доступу: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2003/19-02-03.htm>.
8. Ibid.
9. Жирнов Евгений. Географические страницы / Евгений Жирнов // «Власть». – 2003. – № 29 (532). – С. 3-18.
10. Зіяра расмія раісу Судан іля Кагіра [Електронний ресурс] // Вебсайт газети Аль місрі аль яум. – Режим доступу: <http://www.almasryalyoum.com>.
11. Aji Albert. Arab League rejects arrest for Sudan's president/ Arab League rejects arrest for Sudan's president / Albert Aji // AP worldstream. – 2009, March 17.